

Obzretie za štyrmi desaťročiami Slovenskej jednoty klasických filológov

1 Presný dátum vzniku druhej najstaršej fungujúcej inštitúcie klasických filológov na Slovensku nie je známy. Zachovala sa iba správa jej prvého predsedu Prof. Miloslava Okála o začiatku činnosti Jednoty klasických filológov na Slovensku, ktorá vyšla v *Zprávach Jednoty klasických filológov* (XII/1970, č. 1, s. 34-36). Neprináša iba holý výpočet faktov o založení organizácie, ale poodhaľuje aj čo-to z jej predhistórie, napr. pripomína aj príčiny, prečo došlo k založeniu našej národnej záujmovej organizácie s takým oneskorením.

Za prvej Československej republiky sme spočiatku trpeli absolútnym nedostatkom slovenských latinčinárov a je pochopiteľné, že prevažne českí profesori boli členmi Jednoty českých filológov. Druhá svetová vojna prerhla možnú spoluprácu na formovaní jej slovenskej dcéry a po tzv. Víťaznom februári klasické jazyky ako stelesnenie reakčného elitárstva upadli do nemilosti vedúcich politických štruktúr. Vyvrcholilo to v oficiálnom zrušení JKF roku 1954 a vykonštruovanom procese s jej predsedom prof. Bohumilom Rybom. Roku 1959 vznikla nástupníčka JKF pod ochrannými krídlami ČSAV, do ktorej patrili aj Slováci, ktorí sa začlenili do brnianskej pobočky.

Federalizácia ČSSR r. 1968 viedla k zakladaniu paralelných vedeckých inštitúcií na Slovensku. Tak sa v novembri toho istého roku zišiel v Bratislave prípravný výbor slovenskej JKF, ktorý poveril pracovníkov klasicko-filologickej katedry FiF UK vypracovaním stanov vedeckej spoločnosti pridruženej k SAV. Nevieme, kto mal aký podiel na formuláciách tohto dnes nezvestného dokumentu, ale smieme predpokladať, že hlavné slovo mali profesori Okál a Horecký.

Po vybavení formalít s Prezidiom SAV sa v máji 1969 zišlo ustanovujúce valné zhromaždenie. Zvolilo 10-členný výbor na čele s prof. Okálom a formálne prijalo stanovy. Úlohy definoval § 5 *Stanov* v štyroch bodoch: 1. podporovať a pestovať vedeckú prácu v odbore vied o antickom staroveku a medievalistike; 2. upevňovať spojenie s praxou; 3. novo hodnotiť antický starovek a študovať význam antickej kultúry pre rozvoj kultúry na Slovensku; 4. propagovať a popularizovať výsledky pokrokovej vedy.

Organizačný poriadok siete špecifikoval širšie spektrum prostriedkov realizácie cieľov, no ukázalo sa, že jedinou reálnou formou činnosti budú prednášky pre členov i pre verejnosť a publikovanie v periodiku *Zprávy JKF*. Ako prvá odznela 27. 11. 1969 Okálova prednáška *Idea spravodlivosti v diele Martina Rakovského*. V tom čase už mala organizácia 32 členov, z nich 24 bývalo v Bratislave a väčšinu tvorili učitelia stredných škôl (10) a pracovníci univerzity (8). Vtedajšie zápisné predstavovalo 20,- Kčs a ročné členské sa platilo v takej istej výške.

Program normalizácie, ktorý si vytýčil za cieľ odstránenie následkov krízového vývinu v strane a spoločnosti, neobišiel ani politicky takú bezvýznamnú organizáciu, ako bola práve vzniknutá Jednota. Predovšetkým sa žiadalo vypracovať nové stanovy. Tie nielen zakotvili nový úradný názov Slovenská jednota klasických filológov pri SAV, ale najmä hneď v prvom článku explicitne zdôraznili vedúcu úlohu komunistickej strany, presnejšie povedané, to, že ju Jednota uznáva. Stanovy prerokované so štátnymi a straníckymi orgánmi a nimi odobrené 9. 6. 1972 opäť formálne prijalo valné zhromaždenie. To zvolilo nový výbor opäť na čele s prof. Okálom. Pravda, na dôkaz politickej lojality ešte predtým musel z funkcie podpredsedu odísť prof. J. Špaňár, pretože bol vylúčený zo strany.

Okál bol výnimočne zvolený za predsedu aj na 3. valnom zhromaždení r. 1976, ale túto funkciu vlastne nerealizoval. Príčinou bola jednak smrť jeho matky, jednak – ak nie vo väčšej miere – politické tlaky, ktorým bol vystavený ako vedúci katedry. Odvolanie z postu vedúceho zaobalené do reorganizácie pracoviska vznikom katedry románskej, klasickej a semitskej filológie ho viedlo k razantnému rozhodnutiu odísť do dôchodku už dňom 1. januára 1978. Rozchod s fakultou bol natoľko emotívny, že Okál až do roku 1990 odmietal vstúpiť čo i len do budovy na Gondovej ulici. Výnimku nepredstavovala ani Jednota. Do jej aktivít sa vrátil až po zmene politických pomerov, a to prednáškou o Jozefovi Hrabovskom vo februári 1991. Konečne v januári 1994 mu na návrh výboru valné zhromaždenie udelilo funkciu čestného predsedu. Predtým sa tento návrh vo výbore nepodarilo presadiť.

Tieto udalosti pribzdili Jednotu v jej počiatocnom rozlete. Bolo treba zmobilizovať sily, aby toto fórum klasických filológov vôbec nezaniklo a aby sa v ňom obnovila pokojná atmosféra bez pseudoideologických rekriminácií. Keďže sa Okál oficiálne nevzdal predsedníckeho postu, do najbližšieho valného zhromaždenia ho v organizovaní podujatí de facto zastupoval vedecký tajomník D. Škoviera.

Až r. 1979 bola v riadnom termíne zvolená za predsedníčku doc. Viera Bunčáková, vedúca Katedry jazykov Lekárskej fakulty UK a v istom zmysle

Okálova protihráčka. Po skončení jej funkčného obdobia boli za predsedov volení výlučne pracovníci FiF UK – Etela Šimovičová (1982-1989), Peter Kuklica (1991-1999), Daniel Škoviera (1999-2008) a Pavol Valachovič (1989-1991; od 2008 doteraz). Via facti zanikla funkcia podpredsedu. Predsedu beztak zastupuje funkcionár s podpisovým právom, t. j. vedecký tajomník alebo hospodár. Ak sa v zložení členov výboru spočiatku dbalo na to, aby v ňom mali zastúpenie pracovníci SAV a vydavateľstiev i latinčinári zo stredných škôl, ostatných 15 rokov sa túto zásadu nedarí zohľadňovať najmä preto, že sa styk s gymnáziami veľmi oslabil. Znížil sa aj počet členov výboru; spravidla sa pohybuje medzi 7 až 9 členmi.

Nové spoločenské pomery si vynútili vypracovať nové stanovy. Z poverenia výboru sa práce ujali P. Blaho a D. Škoviera, valné zhromaždenie ich prijalo, formálne potvrdilo 11. 3. 1991 a platia dodnes. Zmeny sa dotkli formulovania cieľov SJKF, práv a povinností členov, činnosti a kompetencie orgánov. Nové stanovy možno charakterizovať ako systematické a presné, na čom má hlavnú zásluhu právny romanista Peter Blaho.

Osvedčila sa zásada, že prinajmenej jeden z dvojice vedecký tajomník a hospodár má byť zároveň pracovníkom FiF UK. V budove FiF UK na Gondovej 2 mala totiž SJKF od začiatku neoficiálne sídlo, od r. 2008 používa ako úradné sídlo miestnosť č. 346. Chýbajúci priestor pre archív SJKF i personálne zmeny zapríčinili, že má archív medzery. Používanie úradnej miestnosti a najmä poskytovanie priestoru na prednášky, besedy, workshopy ap. predpokladá pochopenie a súhlas vedenia fakulty, ktoré vždy pristupovalo k aktivitám SJKF s maximálnou ústretovosťou.

Pozitívnu zmenou v organizačnej štruktúre SJKF bol vznik medievalisticko-novolatinskej pobočky 19. 12. 2006, čím sa rozšíril okruh pôsobnosti Jednoty na ďalšie univerzitné prostredie, keďže pobočka má sídlo na Trnavskej univerzite. Tak sa realizoval jeden z bodov už prvých stanov, kde sa rátalo so vznikom pobočiek a sekcií. Pre trnavskú pobočku je príznačná agilita v organizovaní akcií a pozitívny ohlas prinajmenej na fakultnej úrovni.

Medzi nesplnenými úlohami ostáva vstup do medzinárodných organizácií, staršej FIEC Fédération Internationale d'Associations des Études Classiques a mladšej Euroclassica. Rokovania o tejto veci síce začal s prof. Brillom zo SAV už P. Kuklica počas svojho prvého predsedníctva, ale konkrétnu úlohu začlenenia do FIEC nezvládli ani jeho nástupcovia.

2 Finančná agenda sa za ostatných približne 15 rokov tak skomplikovala, že sa funkcia hospodára stávala čoraz zaťaženejšou a hladký chod Jednoty vo veľkej miere závislým od jeho obetavosti. Sprvu bolo hlavným zdrojom prí-

jmov jednorazové zápisné a ročné členské. Získaná suma mala postačiť na honoráre, materiálové náklady aj platby za *Zprávy Jednoty klasických filológů* pre všetkých členov. Samozrejme, to nestačilo na pokrytie nákladov, a tak sa každoročne predkladala orgánom SAV žiadosť o finančný príspevok. Na získanie lepšieho prehľadu o hospodárení a racionálnejšie využívanie financií vzniklo v r. 1973 Organizačné stredisko vedeckých spoločností pri SAV, ktoré viedlo celú hospodársku agendu, vrátane úhrad členského. Správa z r. 1979 (ZJKF 21/1979, s. 70) konštatovala, že pri stabilnom rozpočte 5200,- Kčs, krytom spolovice dotáciou od SAV, hospodárila Jednota s malým prebytkom. Najväčšiu výdavkovú položku tvorili *Zprávy JKF*: 2000,- až 2.400,- Kčs. Spolupráca s Organizačným strediskom neprinášala vážnejšie problémy a funkcionári SJKF s ňou boli spokojní, pretože znamenala citelné odbremenenie od náročnej agendy. Tienistou stránkou bola menšia pružnosť vo vybavovaní niektorých operatívnych potrieb.

K podstatnej zmene došlo po r. 1996. Rada vedeckých spoločností pri SAV, zriadená po r. 1990 na presadzovanie spoločných záujmov vedeckých spoločností, prevzala od r. 1994 aj agendu spomenutého strediska. Potom sa zmenil štatút a Rada vedeckých spoločností sa stala mimovládnu organizáciou združujúcou vedecké spoločnosti v SR; tie od r. 1998 patria medzi občianske združenia. SJKF si následne musela otvoriť v Slovenskej sporiteľni okrem účtu, cez ktorý prechádzajú všetky operácie ňou kryté, ďalší samostatný účet pre príspevok zo štátneho rozpočtu priznaný spomenutým grémiom. Vznikli teda dva účty, ktorých vedenie sme museli nie malými sumami platiť. Pre neznalosť daňových predpisov sme prišli r. 2009 o niekoľko desiatok eur pri úhrade nedoplatku dane spreď takmer piatich rokov a penále. Súčasťou ročného rozpočtu sa stali z pohľadu dobrovoľného funkcionára zložité tabuľky a viazanie dotačných peňazí na konkrétnu datovanú akciu.

Výrazne sa však zmenilo aj ročné členské. Po poslednom zvýšení r. 1999 to bolo 200,- Sk pre riadnych ekonomicky činných členov, 100,- Sk pre dôchodcov a mimoriadnych členov. Toho istého roku sa vďaka iniciatíve dr. Ozábalovej podarilo získať dosiaľ jediný sponzorský dar; bol od firmy Medochemie Ltd. Bratislava a predstavoval sumu 2.700 Sk. V správe, ktorú podala r. 2003 Valnému zhromaždeniu SJKF hospodárka A. Ostertagová, sa konštatovalo mierne zlepšenie finančnej situácie. Bola za ním dotácia od Rady VS zvýšená z 12.000 (1999) na 19.000 Sk (2002) a 32.500,- Sk z Nadácie Jana Husa, z nich polovica sa použila na druhý cyklus prednášok „Dejiny gréckeho jazyka“.

Z prehľadu (pozri Auriga 46/2004, s. 150-151) však zároveň vyplýva, že trvalo klesal príjem z členského – z 18.230,- Sk r. 2000 na 11.450 r. 2002.

Iste sa v tom odrazil postoj členov pracovne i bydliskom vzdialených od Bratislavy, ktorí sa reálne nemohli zúčastňovať na bežných podujatiach Jednoty. Od roku 2004 prestala Rada VS prispievať na vydávanie *Aurigu – Zprávy Jednoty klasických filologů* s odôvodnením, že to nie je Spravodaj SJKF. V r. 2001 sme za *Aurigu* zaplatili takmer 20.000 Sk a bolo zrejmé, že bremeno nebude pre náš rozpočet udržateľné. Od r. 2004 sa rozhodlo, že sa budú objednávať iba výtlačky pre vysokoškolské pracoviská a pre individuálnych platcov.

3 Pokiaľ ide o vývin členskej základne, prvé desaťročia išlo o jej extenzívne budovanie. SJKF zaznamenávala prírastok každý rok, takže roku 1979 evidovala 81 členov. Takmer 40 % prírastku predstavovali čerství absolventi, mladí učitelia a odborní pracovníci.

Už v bilancii prvého desaťročia sa konštatovalo, že napriek osobným listom v mene výboru a upomienkam viacerí váhajú s plnením povinnosti platiť členské. Opatrením voči neplatiacim členom bolo najmä to, že sa im neposielali *Zprávy JKF*. Spôsob, ako tieto pohľadávky dobyť, sa nenašiel. Začiatkom 80-tych rokov sa v jednotlivých prípadoch prikročilo aj k rušeniu členstva. Roku 1982 mala SJKF 80 členov, r. 1983 už 87 a roku 1997 asi 90. V roku 1999 pribudlo 34 nových členov, 3 ukončili členstvo a viacerí zo starších členov sa odmlčali, takže výbor nemal o nich nijaké informácie.

Je zákonité, že aj v SJKF dochádza k striedaniu generácií. Z tých, ktorí Jednotu založili a venovali jej veľa síl, už nežijú profesori M. Okál (†1997), J. Horecký (†2006), J. Špaňár (†2007), V. Bunčáková (†2003), T. Pišútová (†1997), J. Žigo (†1995), gymnaziálny latinčinár I. Nemeč (†2009) ani svojský nadšenec pre živú latinčinu J. Lacko (†2009); patrí im naša vďačná spomienka. Teší nás, že sme stihli vysloviť aj formálne poďakovanie pri životných jubileách prof. Okálovi a prof. Špaňárovi. Pri desiatom výročí Okálovej smrti zorganizovala Teologická fakulta Trnavskej univerzity seminár s referátmi o niektorých aspektoch Okálovho diela a s osobnými spomienkami naňho.

Záujem o členstvo sa medzi absolventmi štúdia klasických jazykov nestratil, aj keď už nepracujeme náborovou formou. Pravda, ich ďalšie zapojenie do činnosti ovplyvňuje poabsolventské uplatnenie. Tento záujem dovoľuje dúfať, že napriek ťažkostiam fórum SJKF slúžiace aj ako spoločná platforma medzi univerzitnými pracoviskami nezanikne.

4 Hladké fungovanie organizačných štruktúr vytvára predpoklady pre vonkajšiu činnosť, ktorá sa premieta v publikačnej činnosti, v ponuke prednášok

pre členov i širšiu verejnosť, v organizovaní iných odborných a záujmových podujatí. Najviac bolo verejných prednášok na pôde SJKF príp. takých, ktoré SJKF spoluorganizovala. Ich počet už presiahol číslo 160. Azda nebude nezaujímavé všimnúť si ich tematický záber a prednášateľov. V celkovej bilancii stále vedie neolatinistika s 27 prednáškami, na druhom mieste sú lingvistiky a literárnovedne zamerané prednášky (po 18) a na treťom archeologicko-umenovedné (17), ktoré však prilákali najpočetnejšie publikum.

Pokiaľ ide o prednášateľov, SJKF bola vždy otvorená pre všetkých – pre uznávaných aj pre začínajúcich vedeckých pracovníkov, pre domácich i hostí. Celkovo tu vystúpilo vyše 70 prednášateľov, najčastejšie Okál (13), Škoviera (11), Kuklica (8), Špaňár, Horecký, Bartoněk a Šimon (po 5). Za prvých dvadsať rokov sa podiel prednášateľov z Čiech a Moravy pohyboval medzi 12 až 18 %, v predchádzajúcom desaťročí klesol pod 10 %, zato podiel iných zahraničných prednášateľov dosiahol plných 50 %. Keďže išlo zväčša o kolegov z Viedenskej univerzity príp. Rakúskej akadémie vied a z gréckych univerzít, odznali prednášky najmä v nemčine a v angličtine – niekedy so súbežným prekladom. Pochopiteľne, cudzojazyčné prednášky sa primárne obracajú k užšiemu publiku, čo vlastne znamená ústup od jednej z vytýčených úloh propagovať antiku a jej tradície v širšej verejnosti.

Ukazuje sa však, že dnešný spôsob života citeľne prerieduje rady publika. Sčasti sa to odráža aj na neprednáškových podujatiach. Naše exkurzie mierili na Devín (1981), do Gerulaty (1984), Dúbravky (1986), Stupavy (1987), Carnunta (1992 a 2001). Uskutočnili sa tables rondes o preklade Cicerona (1983), gréckych historikov (1986) a rímskych historikov (1990), beseda o skriptách z papyrológie (2007) s R. Dostálovou, jednou z autoriek. Sem by sme mohli priradiť prezentáciu knihy *Odyseas Elytis: Dôstojné je...* v priestoroch Univerzitnej knižnice v Bratislave.

Medzi vedecky akcentované podujatia patrili pracovné semináre o problematike transkripcie mien (1981), výsledkoch sovietskej vedy o antickom staroveku za posledné desaťročie (1987), ale Jednota nespúšťala zo zreteľa ani stav vyučovania latinčiny – stredným školám venovala stretnutie v Bratislave roku 1992, klasickej filológii na vysokých školách v Trnave r. 1999. Z poverenia účastníkov predseda SJKF zaslal r. 1999 kritické stanovisko k dobrodružnému pokusu zaviesť študijný program biblická filológia na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici; od realizácie sa napokon upustilo. V septembri 2003 sa konalo stretnutie v Prešove na tému *Desať rokov Slovenskej republiky – desať rokov klasickej filológie*; organizačne ho zabezpečila tamojšia Katedra románskej a klasickej filológie. Ako spoluorganizátor participovala SJKF v medzinárodnej konferencii *Sociálne revolúcie a právo*

(1980) a na workshopoch *Littera scripta manet* (2005), *Aspekty jazykovedy v klasickej filológii* (2007), *Medium aevum Latinum* (2008).

5 Hlavným publikačným priestorom ostáva spoločné periodikum JKF a SJKF, ktoré z iniciatívy prof. J. Buriana od roku 1992/93 zmedzinárodnilo pôvodný názov na *Auriga* a v r. 2009 postúpilo do kategórie recenzovaných neimpaktovaných periodík Českej republiky. Slovensko má v redakčnej rade tradične jedného zástupcu SJKF – do r. 1979 E. Šimovičová, od r. 1979 D. Škovieru. Zastúpenie slovenskými príspevkami vo všeobecnosti zaostáva za očakávaním. Spôsobuje ho výlučne menšia ponuka z našej strany. Plne v slovenskej réžii bol 33. ročník *Zpráv* z r. 1991, ale častejšie opakovanie nie je reálne. Bude treba inak riešiť aj drastický pokles nášho odberu pre finančnú tieseň.

Spoločnou česko-slovenskou úlohou bolo vydávanie bibliografie klasických štúdií, ktoré dostával každý člen Jednoty. Zhromažďovanie a odovzdávanie podkladov zo Slovenska zabezpečoval P. Valachovič. Rozdelenie spoločného štátu sa premietlo v rozhodnutí vydávať bibliografie osobitne. SJKF vďaka pomoci Katedry klasických jazykov Trnavskej univerzity a osobnému nasadeniu trojice zostavovateľov E. Juríková, D. Škoviera, P. Valachovič túto úlohu zvládla vcelku úspešne. Po bibliografii za roky 1993-2005 prebieha zbieranie materiálu na bibliografiu 2006-2010 s doplnkami k predchádzajúcim rokom. Uvažuje sa aj nad projektom dejín klasickej filológie na Slovensku.

6 Počas svojej 40-ročnej cesty históriou spolupracovala SJKF s mnohými organizáciami, ktorých kompletné vyratúvanie by iste bolo únavné a zbytočné.

Tradične veľmi živá bola spolupráca s JKF v Prahe. Predstavovalo ju informovanie o podujatiach, výmena prednášateľov. Cez JKF sa zúčastnila na 7. medzinárodnom kongrese FIEC v Budapešti 3.-8. 9. 1979 E. Šimovičová. Teraz sa toto prepojenie oslabilo. Ostatný raz prednášal u nás Martin Svatoš 26. 5. 2004 *Humanistické vzdelání v Rakousku a českých zemích v 19. a v první polovině 20. století*, v Prahe zasa D. Škoviera 1. 6. 2007 na tému *Purkircherova parafráze 72. žalmu*. Výmena informácií o podujatiach však pokračuje.

Neochabla spolupráca so Slovenským rozhlasom. V éteri odzneli cykly *Antická knižnica*, *Ad fontes*, *Paideia* a *Iluminácie* (z Košíc), fíčre *Vivat*, *Alma Mater* (1999) a *Ecce, profesor* (2002), teraz sa predstavujú homérske epy.

Bez osobného nasadenia Dr. Táni Kusej by sa táto cenná a široký okruh verejnosti zasahujúca prezentácia hodnôt antickej vzdelanosti neuskutočnila.

Pokiaľ ide o školstvo a vyučovanie latinčiny, s penzionovaním I. Nemca dovtedajšie aktivity zanikli. Roku 1981 konštatujeme iba dve podujatia: E. Šimovičová prednášala o III. deklinácii, V. Bunčáková o angažovanej poézii starovekého Ríma. Lepšie možnosti pre postavenie latinčiny na gymnáziách po roku 1990 boli zrejme iba preludom. Boli sme zapojení do nezávŕšeného projektu humanizácie školstva a mapovali sme situáciu na gymnáziách – výsledky sme prezentovali na stretnutí klasických filológov na jeseň 1991 v Libliciach a v článku *Stav a perspektívy klasických jazykov na gymnáziách na Slovensku* (Učiteľské noviny 41/1991, č. 3). Návštevy Ministerstva školstva SR s požiadavkou, aby gymnáziá označené ako klasické alebo humanitné mali povinnú latinčinu, vyústili do farizejského odporúčania, aby to realizovali na vlastnú päsť. Jednostranový argumentovaný elaborát zapadol na ministerstve prachom.

Neúspešný bol r. 1999 seminár *Aktuálne otázky vyučovania latinského jazyka*. Po ňom vypracovali A. Ostertagová a Mária Pelechová (Piaristické gymnázium v Trenčíne) brožúrku *Prečo sa učiť latinčinu*, ktorá bola rozoslaná na slovenské gymnáziá. Vyšli články v Učiteľských novinách (49/1999, č. 31) a v Pedagogických rozhľadoch (8/1999, č. 5), ale bez viditeľného výsledku. Navyše intenzívny evalvačno-akreditačný cyklus a s ním spojený príval povinností vyčerpal energiu do tej miery, že sa aktivity v tejto asi už stratenej veci utlmili.

7 Jubileum stavia Slovenskú jednotu klasických filológov pred zásadné otázky nie nepodobné tým, ktoré sformuloval M. Svatoš na stránkach Listov filologických (116/1993, s. 206n.): Čo ďalej? Ako zužitkovať osobné nasadenie funkcionárov a nemrhať pritom silami? Čo robiť pre to, aby sme si nielen rozumeli v čoraz užšom kruhu znalcov antiky, ale oslovovali aj širšiu verejnosť? Ak sa podarí priblížiť k odpovediam na ne a následne ich uviesť do života, bude to najvhodnejší prejav vďaka a úcty k zakladateľskej generácii SJKF a ich pokračovateľom.

Daniel Škoviera (Bratislava)